

E. Levinas¹ (1906 – 1995) je mysliteľom, ktorý vniesol do priestoru filozofie myslenie „inakosti“, niečoho, čo je väčšie ako schopnosti myslenia. Myslenie má prijať to, čo vlastne prijať nemôže. Prijímanie neprijateľného vedie k pohybu, ktorý Levinas označuje ako etický.

Pôsobivosť Levinasovej filozofie nie je len v nechyrovanom ponímaní iného a toho, na ktorého inakosť iného odkazuje, teda druhého (človeka). Popri tom môžeme sledovať v najintenzívnejšom význame tohto slova zaujímavé opisy toho-istého, teda bytia. Popri významoch ako Iné, druhý, tvár, zodpovednosť, odpykanie... nachádzame významy ako *il y a (jest)*, živel, slasť, domov... Opisy človeka z jednej i z druhej strany (bytie, iné než bytie) sa vyznačujú subtilnosťou, ktorá im dodáva nebyvalú a pritom dôveryhodnú sugestívnosť.

Myslenie, ktoré sa pomaly stáva základom pre školský systém, je vždy ohrozené sklznutím k „scholastičke“, k jalovosti textov uzavretých do seba, k „intelektuálnej párty... [kde] všetci oslavujú svoju vlastnú etickú senzitivitu a cítia sa so sebou veľmi spokojní“ [1]. Napriek zjavnosti takejto tendencie sa opätovne presviedčame, že stopu niečoho živého nenesie len pôvodný Levinasov text, ale i texty o ňom hovoriace. Niekoľko textov aspirujúcich na živosť v tomto zmysle predkladá i toto číslo časopisu Filozofia. Vonkajšou pohnútkou na jeho zostavenie bol fakt, že tento rok je rokom 100. výročia narodenia E. Levinasa.

Dita Rukriglová vo svojom článku cizeluje známu myšlienku, že Levinasova filozofia v sebe skĺbila judaizmus a „grécke“ myslenie. Je to myšlienka, ktorá napriek svojej známosti zostáva problémom. V článku sa môžeme dozvedieť nuansy najmä o jednej zo zložiek tejto zmesi – o judaizme. Levinas bol vystavený dozvukom „v záseade etického a zároveň racionálneho judaizmu“ ([2], 604), vyrastajúceho z „nového sociálno-náboženského fenoménu, ktorý býva označovaný ako *musarské* (morálne) hnutie, spájajúce v sebe prísne etické správanie s intenzívnym štúdiom rabínskych textov“ ([2], 604). Ak venujeme pozornosť judaizmu, nemôžeme ponechať bokom ani filozofický pól či aspoň priestor interakcie. D. Rukriglová upresňuje: „Levinas neopiera výlučne o náboženstvo, nie je filozofom judaizmu, je náboženstvom inšpirovaný...“ ([2], 605).

Ivana Komanická pole svojho textu vytyčuje viacerými „vlastnými menami“, celkom v popredí je J. Derrida vzťahujúci sa k E. Levinasovi. Názov napovedá mnohé, v článku ide o to, ako prevziať smrť a ako toto prevzatie podmieňuje zodpovednosť, ako sa „dávaním si smrti“ „zakladá zodpovednosť“ ([3], 618), povedané derridovsky. I. Komanická pripomína, ako poníma smrť E. Levinas: Nie je to ani ničota, ani premenené bytie. „Vzťah k smrti je pre Levinasa vzťahom k inému, k mystériu...“ ([3], 617). Zodpovednosť, ktorú zrodí (u Levinasa) takáto smrť, bude ešte raz pre-

¹ Písanie Levinasovho priezviska nie je zjednotené a používa sa dvojtvar Levinas/Lévinas. V tomto čísle uvádzame všade tvar Levinas.

formulovaná. J. Derrida hodlá totiž „preformulovať koncept zodpovednosti, silne ovplyvnený Levinasom, v rámci kresťanstva“ ([3], 619).

Karel Novotný predstavuje ideu „heterogenity rôznych spôsobov fenomenality, intencionality a subjektivity“ ([4], 629), keď popri husserlovskej „intencionalite predstavovania“ odokrýva s Levinasom „nepredmetnú fenomenalitu zmyslovej slasti“ pobývania v živloch, a obzvlášť „nadbytok významu“ tváre ([4], 628). O etickom vzťahu pregnantne hovorí: „Toto etické odporovanie, ktoré prichádza zvonku, z tváre iného... nevyhnutne predpokladá moju schopnosť, musím k nej byť otvorený. Táto otvorenosť je ideou nekonečna v nás...“ ([4], 627). Za isté spojivo heterogenití môžeme považovať to, že v prípade každej z týchto fenomenalití sa dá hovoriť o prežívaní fenoménu, o jeho zážitkovosti.

Andrej Rozemberg sa necháva Levinasom inšpirovať pri opisoch slastného zakúšania sveta akoby osamelým človekom, netradičným spôsobom predkladá výjavy toho, čo patrí k imanencii, k bytiu, používajúc neošúchaný, neopotrebovaný jazyk. Po objavení sa druhého v „nikomu nepatriacej krajine“ sa polemicky pristavuje pri niektorých Levinasových ideách týkajúcich sa tváre. Ako vlastne rozoznať tvár? „Kde máme hľadať hranice rozlíšiteľnosti, ak je tvár niečím, čo sa nemôže stať myšlienkovým poňatým obsahom..., ak je vzťah k nej rýdzo etický a etika nespadá do oblasti poznania?“ ([5], 635). Výhrada predznamenáva snahu o rozšírenie hraníc iného či druhého oproti jeho levinasovskej verzii. „Akoby filozofia radikálnej exteriority, myslenie, ktoré malo byť pozorné, citlivé voči inému – vrátane toho, ktoré nedokáže hájiť svoje práva v nám zrozumiteľnej reči –, bola ešte stále v područí pojmu, v područí určitej *teórie* iného“ ([5], 636).

Pavol Sucharek odhaľuje pohyb času u E. Levinasa. Východiskom je preňho pojem prítomného okamihu, v ktorom sa odohráva dynamika ja, teda vzťahovanie sa ja k sebe. Prítomný okamih napriek svojmu „miznutiu“ ([6], 644) nedokáže prekonať svoju rovnakosť a nadviazať na iný, budúci okamih, aby sa vytvoril čas. Je akýmsi prešľapovaním na „mieste“. Práve zasiahnutím Druhého (či Iného) interval ničoty nadviaže na budúci okamih. Vzťah k druhému uvoľní uzavretosť vzťahovania sa ja k sebe. Úmorná dynamika prítomného okamihu sa oživí na trvanie, štruktúrované ako obnovovanie okamihu, obnovovanie ako nezotrúvanie v tom istom, v osudovej minulosti. Nakoniec môžeme dospieť k nasledovnému ponímaniu: „Trvanie času ako vzťah k nekonečne vzdialenému, k neuchopiteľnému, k niečomu odlišnému bez toho, aby mohol Druhý vstúpiť do Ja, je totiž vzťahom neľahostajnosti; časom, keď je odlišný Druhý napriek tomu v Ja, no odlišným spôsobom, akým je Ja v Druhom – je to *diachronický* čas. Čas je náhle Iným-v-Ja...“ ([6], 652 – 653).

Dagmar Smreková minuciózne a zároveň jasne sleduje logiku Levinasovej interpretácie „sociálno-historického fenoménu“ hitlerizmu, ktorú uskutočnil „pomocou fenomenologickej techniky“ ([7], pozn. 3). Zamyslenie prechádza viacerými pojmi, ako sú sloboda, zvrchovanosť, minulosť, čas, pripútanosť, telo, starosť o druhého... Myšlienky tejto prvej manifestácie Levinasovho vlastného myslenia sú zarážajúco zhodné s myšlienkami, povedzme, *Totality a nekonečna* a pod perom D. Smrekovej sa napríklad objavuje: „Skutočná sloboda... znamená možnosť zvrátiť irrever-

zibilitu času, napraviť nenapraviteľné, počíta teda s možnosťou urobiť hrubú čiaru za minulosťou a rozhodnúť sa pre nový začiatok” ([7], 661).

O J.-L. Marionovi môžeme vo všeobecnejšom tvare povedať to, čo sme vyššie povedali o Derridovi: Ide mu o preformulovanie pojmov silne ovplyvnených Levinasom v rámci kresťanstva, čiže pojmu Inakosti a príbuzných pojmov. V knihe *De surcroît* predkladá koncepciu, ktorá osobitosť „fenoménu“ tváre rozširuje aj na iné fenomény. Nazýva ich nasýtené: udalosť, idol, telo, ikona (pod týmto názvom znova rozpoznáme levinasovskú tvár) a ich zjednotenie – zjavenie. V mojom texte som sa zamerlal na tie, ktoré možno najviac spájať s vizualitou, teda na idol, ikonu a komplex zjavenia.

O úniku je jedným z prvých Levinasových textov a prvý, v ktorom Levinas rozvíja vlastné myslenie a zároveň tak robí na poli „čistej“, neaplikovanej filozofie. Text by sme mohli teda situovať do pomyselného obdobia ešte pred obdobím „raných“ knižných textov *Od jestovania k jestvujúcemu* a *Čas a Iné*. Levinas sa obával, že jeho neskoršie myslenie sa príliš vzdialilo mysleniu obsiahnutému v tejto eseji a súhlasil s jej opätovným vydaním len potom, čo k nej znalec jeho filozofie J. Rolland pripravil rozsiahly úvod a podrobný poznámkový aparát. Zdá sa však, že myslenie tohto textu necharakterizuje odlišnosť, ale zavinutosť. A tú môžeme pri čítaní starostlivo a citlivo odvinuť a uvidieť tak ďalší kus z tkaniny Levinasovho myslenia.

A. Vydra vo svojej recenzii cambridgeského zborníka reflektuje názory jednotlivých znalcov Levinasa, aglofónnych aj frankofónnych. Ukazuje bohatosť tém, ktorých sa svojou filozofickou tvorbou Levinas dotkol. J. Vydrová číta zborník príspevkov autorov, ktorí nanovo a inak interpretujú Husserlovo myslenie, využívajúc pritom aj donedávna či doposiaľ nepublikované Husserlove texty. Toto „nanovo a inak“ je podistým v mnohom výsledkom Levinasovho vplyvu. Predmetom recenzie je kniha ďalšieho autora, ktorého možno zaradiť, najmä spolu s J.-L. Marionom, medzi recipientov levinasovskej inšpirácie, kniha J.-L. Chrétiena. Nezvyčajná téma – únava – nadobúda v knihe neočakávané podoby.

Róbert Karul

LITERATÚRA

- [1] TKÁČIK, L.: Človek Er:manuel Levinas. [on-line] In: *Ostium*, 1, 2006
<http://www.ostium.sk/>
- [2] RUKRIGLOVÁ, D.: Jaký je „Lévinasův judaismus“? In: *Filozofia*, 2006, č. 8, s. 601 – 610.
- [3] KOMANICKÁ, I.: Smrť a zodpovednosť. In: *Filozofia*, 2006, č. 8, s. 611 – 621.
- [4] NOVOTNÝ, K.: Fenomén medzi intencionalitou a počítaním. Lévinas a Husserl. In: *Filozofia*, 2006, č. 8, s. 622 – 630.
- [5] ROZEMBERG, A.: Privilegovaný pohľad. In: *Filozofia*, 2006, č. 8, s. 631 – 641.
- [6] SUCHAREK, P.: Turniketom Levinasovho času. In: *Filozofia*, 2006, č. 8, s. 642 – 658.
- [7] SMREKOVÁ, D.: K Levinasovej analýze filozofickej podstaty hitlerizmu. In: *Filozofia*, 2006, č. 8, s. 659 – 665.